

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อประเมินความพร้อมโครงการจัดการคู่มือน้ำน่าน ตอนบนระยะเริ่มต้น กรณีศึกษาพื้นที่จัดการคั้นน้ำสบสาย ซึ่งขึ้นกับส่วนอนุรักษ์คั้นน้ำ สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้และสนับสนุนงบประมาณ การดำเนินโครงการจาก Danish Cooperation For Environment and Development (DANCED) ตั้งแต่ ปลายปี พ.ศ. 2537 ลงนามอนุมัติช่วยเหลือ เมื่อ 29 ธันวาคม 2538 จะสิ้นสุดโครงการระยะที่ 2 ปีงบประมาณ 2546

วัตถุประสงค์เฉพาะของการวิจัยครั้งนี้ กำหนดไว้ 2 ประการ คือ เพื่อประเมินความพร้อมของโครงการจัดการคู่มือน้ำน่าน พื้นที่จัดการคั้นน้ำสบสายระยะเริ่มต้น และศึกษาเงื่อนไขความพร้อมของโครงการ

วิธีการศึกษาประกอบด้วยการศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ ใช้เครื่องมือ แบบสอบถาม และการสังเกต กลุ่มศึกษาวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่โครงการสำนักงานใหญ่ ร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยจัดการคั้นน้ำสบสาย ประชาชนในพื้นที่ดำเนินการและเจ้าหน้าที่องค์กรและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ดำเนินการ จำนวนของกลุ่มตัวอย่างศึกษาได้ดำเนินการตามที่กำหนดไว้ในรายละเอียดบทที่ 3 และในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ลงพื้นที่โครงการจัดเก็บข้อมูลด้วยตนเองพร้อมกับผู้ช่วยจำนวนหนึ่ง ทั้งเพื่อต้องการให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง ทำที่เป็นไปได้ การวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ที่จัดเก็บและจัดการแล้วนั้น ใช้การวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย ร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความถี่ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows Version 7.5 และในบทนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอแบ่งเป็น 4 หัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการศึกษา
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ
4. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

สรุปผลการศึกษา

1. ความพร้อมด้านสภาพแวดล้อม โครงการจัดการคู่มือน้ำน่านตอนบนพื้นที่จัดการคั้นน้ำสบสาย จากหลักการและเหตุผลสอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่โครงการ เนื่องจากเป็นโครงการที่สืบสานนโยบายจากโครงการที่ได้รับความสำเร็จมาแล้ว โดยยึดถือหลักการวางแผนจัดการทรัพยากร แบบการมีส่วนร่วมที่ใช้ในโครงการพัฒนาที่สูงคอยสามหมื่น คือ ความที่ไม่

พยายามใช้กฎหมายบ้านเมืองเข้าไปจัดการกับโครงการและชุมชนโดยไม่จำเป็น ใช้จารีตกฎระเบียบที่ชุมชนกำหนดในรูปร่วมกับวัฒนธรรม และการใช้ภูมิปัญญาของชุมชนแก้ปัญหา คือด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ในชุมชน และเป็นปัญหาที่อยู่ในขั้นรุนแรง และต้องการให้โครงการเข้าไปดำเนินการแก้ไขอยู่ระดับที่มากที่สุด ให้พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่แหล่งน้ำ โครงการที่ทำกิน ความต้องการพัฒนาการเกษตร ต้องการสนับสนุนงบประมาณ การจัดการไฟฟ้า และการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายชุมชน ทั้งนี้ยังมีปัญหาด้านสังคม เศรษฐกิจ และความรู้สึกที่ชุมชนมีต่อรูปแบบการพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐที่ผ่านๆ มาอีกด้วย จึงมีระดับความพร้อมมากทางกายภาพ

2. ความพร้อมด้านปัจจัยป้อน

2.1 ปัจจัยภายใน

- 1) วัตถุประสงค์ มีความเหมาะสมและชัดเจนในการกำหนด เพื่อการวางแผนดำเนินงานและกิจกรรม ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่โครงการ ซึ่งถูกตั้งเป็นวัตถุประสงค์เร่งด่วน และมีการวิเคราะห์เชิงตรรกะ ให้เห็นผลที่คาดว่าจะได้รับไว้แล้ว
- 2) งบประมาณ ได้จากแหล่งสนับสนุน 2 แหล่งคือ DANCEDและรัฐบาลไทย ความเหมาะสม และความคล่องตัวของงบประมาณ เจ้าหน้าที่โครงการเห็นว่าพร้อมระดับมาก ประชาชนในพื้นที่โครงการเห็นว่ามีความพร้อมปานกลางเช่นเดียวกับ องค์กร หน่วยงานอื่น
- 3) บุคลากรของโครงการ การบริหารจัดการองค์กรเป็นระดับคือ สูงสุดระดับนโยบายจากกรมป่าไม้มาสู่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ตำบล และระดับหมู่บ้าน ความเหมาะสม ความเห็นของเจ้าหน้าที่โครงการ ประชาชน และองค์กร หน่วยงานอื่น มีระดับปานกลาง
- 4) ด้านครุภัณฑ์ เจ้าหน้าที่โครงการเห็นว่าความพร้อมระดับมากแล้ว ส่วนประชาชนและองค์กร หน่วยงานอื่น ให้ระดับความพร้อมปานกลาง และควรจัดหาเพิ่มเติม
- 5) แผนการดำเนินงาน ได้กำหนดจากจุดประสงค์เร่งด่วนเป็นกิจกรรมต่างเข้าสู่พื้นที่โครงการ และมีการกำหนดผลที่คาดว่าจะได้รับ ตามการวิเคราะห์เชิงตรรกะ มีความชัดเจนต่อการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมพื้นที่โครงการระดับมาก
- 6) ยุทธศาสตร์การดำเนินงาน มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหา ทั้ง 4 แบบคือ 1) การสร้างความเป็นปึกแผ่นในระดับหน่วยงานในพื้นที่ดำเนินโครงการ 2) การดำเนินงานอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง 3) การปลูกจิตสำนึกแก่ชุมชน และ 4) พัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยการฝึกอบรม
- 7) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายโครงการ ของเจ้าหน้าที่โครงการมีระดับความพร้อมที่มาก ซึ่งมีค่าความถี่ของการได้รับการอบรมมาแล้วบ่อยครั้ง

8) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของเจ้าหน้าที่โครงการ มีความพร้อมในระดับที่มาก ส่วนเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานอยู่ระดับปานกลาง

2.2 ปัจจัยภายนอก

1) จำนวนประชากรในพื้นที่โครงการ มีอยู่ระดับที่ปานกลาง และจำนวนชาวบ้านที่ออกไปรับจ้างทำงานนอกท้องถิ่น ยังมีจำนวนคงที่ คือเกือบครึ่งหนึ่งของคนที่ยังอยู่ในพื้นที่

2) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายโครงการ ประชาชนมีระดับน้อย และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มประชาชนและองค์กร หน่วยงานอื่น มีระดับปานกลาง

3) การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกิจกรรมโครงการ พบว่า มีระดับมาก ได้แก่ ความพอใจต่อการมีส่วนร่วมทั้งส่วนตัวและสมาชิกของครอบครัวเช่น การร่วมกันทำแนวกันไฟเป็นต้น ส่วนการได้มีส่วนร่วมวางแผน การกำหนดกิจกรรมด้วยชุมชนเอง การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมการวางแผนใช้ที่ดิน มีระดับน้อย

4) ความเกี่ยวข้องขององค์กร และหน่วยงานอื่นในพื้นที่โครงการและได้รับการร่วมมือจากองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นในพื้นที่โครงการจากความเห็นของ 3 กลุ่มตัวอย่างอยู่ ระดับน้อยถึงปานกลาง

3. ความพร้อมด้านกระบวนการ

3.1 ด้านบริหารจัดการ จากระดับนโยบายลงมาแล้ว การควบคุมดูแลตั้งการอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานใหญ่โครงการ ซึ่งเป็นที่ทำการส่วนอนุรักษ์ดินน้ำ ความคิดเห็นพบว่าโครงการทำกิจกรรม มักจะตรงเข้าสู่พื้นที่ไม่ได้ประสานกับองค์กรอื่นๆเท่าที่ควร อาจทำให้มีผลต่อการมีส่วนร่วม และการสร้างความเป็นปึกแผ่นตามยุทธศาสตร์ ในระดับหน่วยงานได้

3.2 แผนการดำเนินงานโครงการ

1) ระยะเวลาเริ่มดำเนินโครงการมีการเตรียมงาน การสำรวจ จัดเก็บข้อมูลเพื่อการวางแผนงานโครงการ จัดเตรียมเอกสารโครงการ จัดการอบรมสัมมนาแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และการเคลื่อนย้ายเจ้าหน้าที่จากโครงการอื่นในลักษณะนี้มาแล้ว ให้เป็นบุคลากรของหน่วยงานโครงการจัดการภูมุน้ำน่านตอนบน สรุปว่าการเตรียมข้อมูลของพื้นที่โครงการยังมีความพร้อมน้อย

1) ระยะดำเนินโครงการ เริ่ม 1 มิถุนายน 2539 ทุกฝ่ายของหน่วยงานโครงการดำเนินไปตามหน้าที่รับผิดชอบเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ระยะที่ 1 คือ 4 ปี

2) การดำเนินงานในภาคสนาม พบว่า เมื่อได้รับคำสั่งการปฏิบัติงานจากสำนักงานใหญ่ลงสู่พื้นที่แล้ว หน่วยจัดการดินน้ำต่างๆ ให้ผู้ประสานงานชุมชนเข้าหาชุมชน เพื่อนำ

กิจกรรมโครงการลงพื้นที่ โดยทำงานบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ระยะเริ่มต้นยังมีอุปสรรคปัญหาด้านเตรียมชุมชน และการใช้ยุทธวิธีที่ไม่เหมาะสมกับชุมชน

3) การรายงานทบทวนและประเมินผลโครงการ พบว่ามีการรายงานทุกๆ 3 เดือน เพื่อรายงานความก้าวหน้า รายงานระยะครึ่งปี รายงานประจำปี และสุดท้ายเป็นการประเมินช่วงปลายของการดำเนินโครงการระยะที่ 1 กระบวนการนี้มีความพร้อมและกำหนดเวลาไว้ชัดเจน

4) การดำเนินงานด้านการเงิน-สรุปได้ว่า ได้มีการปฏิบัติตามระเบียบของกรมวิเทศสหการ ว่าด้วยเงินที่ได้รับช่วยเหลือจากต่างประเทศ ทั้งระบบการตรวจสอบบัญชี จากฝ่ายตรวจสอบภายในกรมป่าไม้และDANCEDด้วย มีปัญหาด้านขาดความคล่องตัวในระยะแรก

3.3 ด้านปัญหาอุปสรรค ในการดำเนินงาน มีปัญหาจากการบริหารจัดการ ด้านบุคลากรที่ขาดประสบการณ์ในการทำงาน การด้อยประสิทธิภาพในการประสานงานภายใน-ใน-ระยะแรกๆ และปัญหาในพื้นที่ดำเนินงาน พบว่า แนวทางการปฏิบัติงานแบบเรียนรู้การทำงานจากซึ่งกันและกัน ของชุมชนและเจ้าหน้าที่ ระยะแรกได้ใช้ยุทธวิธีไม่เหมาะสม คือ การสร้างแรงจูงใจเป็นยุทธวิธีหลาย ๆ ด้าน เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาของชุมชนต้องอาศัยเวลามาก

4. ด้านความเป็นไปได้จากผลที่ได้รับจากการดำเนินโครงการระยะแรก

4.1 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน ความสอดคล้องกับสภาพชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมวางแผนการใช้ที่ดิน มีระดับปานกลาง ระดับความพอใจที่ได้รับความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจากโครงการ การรู้สึกรักหวงแหนทรัพยากรป่าไม้และการดูแลรักษาแหล่งน้ำ มีระดับที่ มาก

4.2 การพัฒนาป่าไม้อย่างมีส่วนร่วม ค่าเฉลี่ยของความร่วมมือในการทำกิจกรรมป้องกันไฟป่ามีระดับมาก แต่ยังมีการถางป่าทำไร่เลื่อนลอยอยู่ ส่วนที่ต้องการให้ฟื้นฟูป่าไม้และการป้องกันไฟป่าก็มีระดับมาก จึงทำให้เห็นว่ามี ความขัดแย้งในการปฏิบัติจริงของชุมชน

4.3 การพัฒนาองค์กรของชุมชนหรือเครือข่ายแบบยั่งยืนและพึ่งพาตนเองได้ ตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมา องค์กรเครือข่ายชุมชน “สาย-ควะ-กำบ” ถูกตั้งขึ้นเพื่อให้ ประสานงานชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ และความร่วมมือจากองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น มีระดับปานกลางถึงมาก ส่วนความเข้าใจในการเอื้อผลประโยชน์ต่อส่วนรวมนั้น อยู่ระดับที่มากและสามารถพึ่งพาตนเองได้ในการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำ อยู่ระดับน้อยถึงปานกลาง

4.4 การพัฒนาใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้รับผลประโยชน์สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมที่เกิดในชุมชนแล้ว การมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการและการใช้ที่ดินอยู่ระดับปานกลาง ระดับที่มีส่วนร่วมในการเสนอความต้องการของชุมชน ในระยะก่อนดำเนินโครงการมีน้อย ความพอใจที่ได้ร่วมกิจกรรมมีมาก ปัจจุบันชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ดื่มน้ำและการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติระดับมาก ส่วนในด้านเทคนิคความเข้าใจการบำรุงดิน การรู้จักนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานอยู่ระดับปานกลาง ระบบแผนปรับปรุงการเกษตร โดยเงินสนับสนุนจากโครงการตู้กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน อยู่ระดับปานกลาง การพัฒนาระบบเหมืองฝาย แหล่งน้ำ ความต้องการพื้นที่ทำกินยังมีมาก จึงมีความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรที่ดิน ระหว่างหมู่บ้านอยู่บ้าง และยังใช้กฎหมายช่วยแก้ปัญหา การดำเนินกิจกรรมโครงการ ที่ป้องกัน รักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีผลกระทบต่อการทำกินของชาวบ้านระดับที่มาก และระดับการพึ่งพาตนเองในการ พัฒนาพื้นที่ทำกินเองได้ มีระดับที่น้อย

5. เงื่อนไขความพร้อมโครงการจัดการลุ่มน้ำน่านตอนบนพื้นที่จัดการต้นน้ำสลาย

5.1 แนวคิดแนวปฏิบัติในการพัฒนาโดยชุมชนมีส่วนร่วม ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผนกิจกรรมและเป็นความต้องการของประชาชน อยู่ระดับน้อย แต่ความต้องการคำตอบแทนมีน้อย ความตระหนักในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ ความพอใจในการให้การอบรมของเจ้าหน้าที่โครงการปัจจุบันมีมาก ความพอใจที่มีเจ้าหน้าที่เข้าร่วมกับชุมชนอย่างจริงจังและจริงใจอยู่ระดับค่อนข้างมาก

5.2 แรงจูงใจ ขอบเจ้าหน้าที่โครงการจริงจังกับการทำงาน เป็นตัวกลางช่วยแก้ปัญหา ไม่ชอบการบังคับให้เข้าไปร่วมทำงานในโครงการและพอใจที่ได้ทำงานในกิจกรรมต่างๆ เพราะผลประโยชน์เป็นของชาวบ้านเอง และแรงจูงใจที่การช่วยแก้ปัญหาที่สำคัญ ๆ เป็นสิ่งที่ต้องการของชุมชน เช่น การเกษตร ภัยแล้ง ความขัดแย้งการแบ่งที่ทำกิน การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การวางแผนพัฒนาการใช้ที่ดิน การสนับสนุนทุนด้านพัฒนาอาชีพ มีระดับ ปานกลางถึงมาก

5.3 ด้านเวลา ส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่ม เห็นว่าระยะเวลาดำเนินงานน้อยเกินไป ทำให้การสร้างความพร้อมในการเตรียมงาน และสร้างความเข้าใจได้ไม่เท่าที่ควร ส่วนข้าราชการและเจ้าหน้าที่ขององค์กรและหน่วยงานอื่น ที่ร่วมงานในระยะเวลาสั้นและไม่ต่อเนื่อง เพราะเหตุผลการโยกย้ายตามระบบของราชการ การสร้างความเป็นปึกแผ่นระหว่างหน่วยงานอยู่ระดับน้อย

การอภิปรายผล

การศึกษาเพื่อหาข้อเท็จจริง ตามวัตถุประสงค์ที่ศึกษา คือด้านความพร้อมของโครงการและเงื่อนไขที่เป็นองค์ประกอบ ซึ่งได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากแหล่งเดียวกันคือทั้งเอกสารและข้อมูลจากภาคสนาม พบว่า

1. สภาพแวดล้อมของหน่วยงานโครงการและพื้นที่ดำเนินโครงการ เป็นลักษณะของการดำเนินโครงการนี้เป็นแบบกึ่งทดลอง เป็นการพยายามที่ให้ชุมชนเข้าใจการมีส่วนร่วมและการ

จัดการในการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ของตนเอง ก่อนที่จะขายผลผลิตเหล่านั้นออกไป และการศึกษาความพร้อมดังกล่าว ได้ถูกอธิบายไว้ว่า ความพร้อมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความตระหนัก แก่ผู้รับกิจกรรมโครงการใดๆ มีลักษณะคือ ความพร้อมภายนอก หมายถึง ความพร้อมทางเศรษฐกิจ คือเป็นความสามารถที่จะรับภาระค่าใช้จ่ายอันเกิดจากการดำเนินโครงการ และความพร้อมภายใน หมายถึงความพร้อมระดับความรู้ความเข้าใจในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของผู้รับกิจกรรม ส่วนระดับความสามารถที่จะรับกลับมาเป็นความพร้อมทางสติปัญญา ซึ่งแต่ละคนไม่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ก็เป็นความพร้อมทางกายภาพเช่น ทางร่างกาย และความพร้อมทางทัศนคติ หมายถึงความคิดเห็นของผู้จะรับกิจกรรมใดๆของโครงการ ถ้าเป็นในทางที่ดีก็ถือว่าพร้อมที่จะรับ(มนัส สุวรรณ:อ้างแล้ว)

นโยบายของโครงการก็คือ ต้องการทำให้อุดมสมบูรณ์และนำแนวทางจากการดำเนินโครงการที่ได้ผลสำเร็จมาแล้ว เป็นแนวทางการดำเนินงาน และจุดแข็งของความพร้อมด้านสภาพแวดล้อมของหน่วยงานโครงการมีระดับมาก เพราะความเข้าใจก่อนนโยบาย หลักการเหตุผลเป็นอย่างดีแล้ว ด้วยเจ้าหน้าที่ส่วนหนึ่งมีประสบการณ์จากโครงการลักษณะเดียวกันมาแล้ว

ส่วนในความพร้อมของพื้นที่โครงการก็อยู่ระดับที่มากเช่นกัน เนื่องจากมีปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมค่อนข้างรุนแรง และชุมชนเองก็มีความต้องการที่จะให้บุคคลภายนอกเข้าไปจัดการ ช่วยแก้ไขปัญหาลำดับในระดับมากที่สุด และสิ่งเหล่านี้เป็นความพร้อมภายในส่วนหนึ่ง ที่เกิดปัญหาต่อการดำเนินงานในช่วงแรกของระยะแรก ด้านจุดอ่อนก็คือ ปัญหาด้านสังคม วิถีชีวิตที่กำลังอยู่ช่วงต่อระหว่างสังคมชนบทกับสังคมเมือง อันเป็นผลมาจากกระแสที่ล้นไหลของวัฒนธรรมของการบริโภคหรือวัตถุนิยม ที่มากับสื่อต่างๆ เนื่องจาก ชุมชนในพื้นที่โครงการมีระบบสาธารณูปโภคที่พร้อม เช่นเดียวกับสังคมเมือง ที่ส่งผลไปถึงการพยายามที่แสวงหาเม็ดเงินจากทุกวิธีการ เพื่อนำมาตอบสนองในความต้องการเหล่านั้น รวมไปถึงการที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่นป่าไม้ ถูกรุกเข้าไปสร้างที่ทำกินและที่สำหรับสร้างรายได้ ปัญหานี้จึง สอดคล้องกับด้านเศรษฐกิจของชุมชนที่อยู่ระดับต่ำ นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาด้านความเข้าใจต่อรูปแบบแนวคิดแนวปฏิบัติการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอีก ซึ่งเป็นลักษณะความพร้อมภายใน ซึ่งปัญหุเงินคล้าย(อ้างแล้ว) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาด้านทัศนคติและความพร้อมของชุมชนไว้ว่า สามารถวัดได้จากความรู้ความเข้าใจในเรื่องการรับรู้สถานการณ์ และศักยภาพในการแก้ปัญหาท้องถิ่น ผลประโยชน์ต่อการบริหารท้องถิ่น ความสามารถคาดการณ์ อุปสรรคปัญหาที่เกิดกับประชาชน เพื่อนำไปสู่การที่สามารถบอกได้ว่า คนเองกำลังต้องการสิ่งใดในชุมชนนั้นๆ และหลังจากที่ได้ดำเนินงานมา 3ปีแล้ว พบว่า ชุมชนในพื้นที่โครงการมีความพร้อมได้ทั้งภายในและภายนอกได้ในระดับหนึ่ง กล่าวคือ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ก็เริ่มให้การสนับสนุน

งบประมาณในการดำเนินกิจกรรมได้บางส่วน คาดว่าชุมชนสามารถรับภาระของกิจกรรมโครงการ และยอมรับได้ว่าเป็นสิ่งที่ชุมชนเองต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อไป แม้ว่าโครงการสนับสนุนของ DANDED จะหมดไปแล้ว เพราะปัจจุบันชุมชนสามารถจัดตั้งองค์กรเครือข่ายชุมชน เป็นศูนย์กลางที่ใช้สำหรับประสานงานในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนเองได้แล้ว และความพร้อมในเรื่องต่างๆ เป็นกระบวนการที่สามารถถ่ายทอด และเรียนรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งได้ จากการเรียนรู้และปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และปรับสภาพแวดล้อมให้เข้ากับตัวเอง (ลักขณา สรีวิวัฒน์: อ้างแล้ว)

ส่วนจุดแข็งอีกประการหนึ่งก็คือ ชุมชนของหน่วยจัดการต้นน้ำสบสายเป็นชาวพื้นเมืองเกือบทั้งหมด ทำให้การทำความเข้าใจเมื่อเกิดปัญหาต่างๆ สามารถแก้ไขได้โดยง่าย และการที่มีปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรุนแรง จึงมีความต้องการที่ให้หน่วยงานโครงการ เข้าไปช่วยแก้ปัญหาดังกล่าว เป็นส่วนมาก

2. ด้านปัจจัยป้อน

ได้ศึกษาตามกรอบแนวคิดการวิจัยด้านปัจจัยป้อน ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกที่นำเข้าสู่โครงการมีดังต่อไปนี้

2.1 ปัจจัยภายใน

2.1.1 วัตถุประสงค์ มีวัตถุประสงค์หลัก 4 ข้อ เป็นวัตถุประสงค์การพัฒนาและสิ่งแวดล้อม ส่วนการดำเนินงานของกิจกรรมได้รองรับด้วยจุดประสงค์เร่งด่วน ซึ่งเป็นที่มาของแผนการจัดกิจกรรมโครงการในกระบวนการดำเนินงาน พบว่าความพร้อมในการรับรู้และเข้าใจนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการของเจ้าหน้าที่ โครงการอยู่ในระดับที่มากเป็นส่วนใหญ่ เพราะหน่วยงานโครงการได้โยกย้ายบุคลากร จากโครงการที่ได้รับความสำเร็จ ทั้งการจัดการที่สูงคอยสามหมื่นจังหวัดเชียงใหม่ และโครงการเร่งรัดฟื้นฟูต้นน้ำลำธาร(รฟต.) มีเพียงเจ้าหน้าที่บางส่วนมีความเข้าใจอยู่ระดับน้อย เนื่องจากมีประสบการณ์ การทำงานมีน้อยหรือเพิ่งเข้ามาร่วมทำงานใหม่ นับเป็นส่วนที่เป็นจุดอ่อนอีกอย่างหนึ่ง ภาครัฐสนับสนุนในด้านการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและปัจจัยพื้นฐาน เกี่ยวกับความจำเป็นพื้นฐาน หมายถึงสิ่งที่เป็นถาวร และเป็นรูปธรรม เช่น งานฟื้นฟูป่าไม้ แหล่งน้ำ ส่วนDANCED สนับสนุนด้านพัฒนาอบรมฟื้นฟูเกี่ยวกับคนในชุมชนและ สนับสนุนเป็นลักษณะกองทุนหมุนเวียน ค่าเฉลี่ยอยู่ระดับเหมาะสมมาก

2.1.2 งบประมาณ แรงสนับสนุนงบประมาณมี 2 แหล่งตามที่นำเสนอมาแล้ว ความเหมาะสมของปัจจัยภายในข้อนี้ มีความพร้อมค่อนข้างมากและมีความคล่องตัวในการสนับสนุนงบประมาณต่อพื้นที่โครงการระดับมากเช่นกัน นโยบายการสนับสนุนงบประมาณได้แบ่งแยกเป็น 2 อย่าง คือ งบประมาณจากDANCED ใช้ในการพัฒนาเกี่ยวกับคนหรือชุมชน ส่วน

งบประมาณจากรัฐบาลไทยใช้เกี่ยวกับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เป็นความชัดเจนในการบริหารจัดการทางการเงิน ทั้งเป็นค่าใช้จ่ายบุคลากร และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับวัสดุปัจจัย และงบของDANCED ไม่มีปัญหาในการสนับสนุน แต่งบประมาณจากภาครัฐควรสนับสนุนให้เป็นไปตามแผนมากกว่านี้ และงบของDANCEDส่วนหนึ่งได้ย้อนกลับไปสู่แหล่งที่มาของเงินทุนในลักษณะของการจ้าง ผู้เชี่ยวชาญและที่ปรึกษาพิเศษ ปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลที่เกี่ยวข้องก็สามารถสนับสนุนงบประมาณได้ส่วนหนึ่งแล้ว

2.1.3 บุคลากร ปัจจัยในด้านนี้มีความพร้อมอยู่ระดับมากตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ส่วนใหญ่แล้วในระดับเจ้าหน้าที่ด้านนโยบายการบริหารจัดการ ได้โยกย้ายมาจากโครงการอื่นจึงถือว่ามีความพร้อมระดับมาก และในระดับนโยบาย คณะกรรมการบริหารโครงการประกอบด้วยตั้งแต่อธิบดีกรมป่าไม้ ซึ่งเป็นประธาน ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน เป็นรองประธาน และร่วมด้วยหัวหน้าส่วนราชการและหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดน่านที่เกี่ยวข้อง เป็นกรรมการ ทั้งนี้ เพื่อตอบสนองในด้านการประสานงาน ส่วนในระดับพื้นที่โครงการ หมายถึง อำเภอและตำบล ส่วนเจ้าหน้าที่ของหน่วยจัดการต้นน้ำสาบสาย ในพื้นที่ ประกอบด้วย หัวหน้าหน่วย และผู้ประสานงานชุมชน 3 คน ซึ่งเป็นผู้ดำเนินงาน ในพื้นที่ทั้งการประสานงานกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องในพื้นที่และในระดับหมู่บ้าน ผู้ประสานงานชุมชนเป็นผู้เข้าไปร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านในทุกกิจกรรม ความเห็นของหัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำ เห็นว่าจำนวนผู้ประสานงานชุมชนอยู่ระดับพอดีแล้ว เนื่องจากต้องการใช้บุคลากร ที่มีจำนวนจำกัดนี้อย่างเต็มประสิทธิภาพ และการปฏิบัติในหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบสูงและได้เนื้องานมากกว่า หากมีเจ้าหน้าที่มาก ข้อดีก็จะทำให้มีความทั่วถึงต่อชุมชนต่าง ๆ และรวดเร็วในการดำเนินงาน แต่ถ้าบุคลากรเหล่านั้นมีระดับการรับผิดชอบต่องานใกล้เคียงกัน ก็อาจเกิดความเฉื่อยต่อหน้าที่ ซึ่งจะสร้างผลเสียต่อการดำเนินการ แต่จากการศึกษาในความเห็นของชาวบ้าน พบว่า จำนวนผู้ประสานงานอยู่ระดับน้อย เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่โครงการมีค่อนข้างมาก ทำให้เข้าหาชุมชนไม่ทั่วถึง

2.1.4 ด้านครุภัณฑ์ ความเหมาะสมของครุภัณฑ์ทั้งปริมาณและประสิทธิภาพ ค่าที่ได้จากการศึกษา อยู่ในระดับที่เหมาะสมมากหรือเพียงพอต่อการใช้งานในพื้นที่ แต่จุดอ่อนอยู่ที่ด้านการบริหารจัดการ ซึ่งจะได้นำเสนอในลำดับต่อไป

2.1.5 แผนการดำเนินงาน ได้กำหนดมาจากวัตถุประสงค์เร่งด่วนร่วมกับการวิเคราะห์เชิงตรรกกำหนดเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการพบว่ามีความชัดเจนและความเป็นไปได้ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องมาจากมีปัญหาอุปสรรคด้านเงื่อนไขของความพร้อมเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะด้านระยะเวลาดำเนินการมีผลต่อการเตรียมความพร้อม ทั้งด้านเจ้าหน้าที่หน่วยงานและชุมชนในพื้นที่โครงการ จากข้อมูลเบื้องต้นกำหนดว่าการดำเนินโครงการทั้งหมดใช้เวลา 7 ปี แบ่ง

เป็น 2 ระยะ ระยะที่ 1 ใช้เวลา 4 ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2539 ถึง พ.ศ. 2543 ระยะที่ 2 ใช้เวลา 3 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2543 ถึง พ.ศ. 2546 เช่น ในความเห็นของชุมชนพบว่าร้อยละ 71.3 มีเวลาระยะที่ 1 น้อยไป ที่เห็นว่าเหมาะสมเพียงร้อยละ 28.7 และจากการให้ข้อคิดกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานและ องค์กร อื่น ๆ ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่าระยะดำเนินการระยะที่ 1 นี้ ค่อนข้างน้อย เหตุผลเพราะว่า กว่าที่ จะทำให้ชุมชนในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมได้นั้น ต้องใช้เวลาอย่างน้อย 2 ปี คือ พ.ศ. 2539 - 2540 จึงพอที่ จะทำให้โครงการสามารถดำเนินไปตามแผนที่วางไว้ได้บ้าง และเริ่มมีความคล่องตัวและชุมชนให้ ความร่วมมืออย่างจริงจังและจริงใจ ก็ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 - 2542 มานี้เอง ดังนั้น สรุปได้ว่าความ เป็นไปได้ของแผนการดำเนินงานอยู่ระดับปานกลาง

2.1.6 ยุทธศาสตร์การดำเนินงาน การศึกษาจากเอกสารโครงการ แล้วนั้น พบว่า การดำเนินงานได้พยายามให้มีความสอดคล้องและตรงกับจุดประสงค์ของโครงการ คือ ให้การสร้างความเป็นปึกแผ่น ระหว่างหน่วยงานที่ดำเนินการในพื้นที่ โดยรับผิดชอบร่วมกันตั้งแต่ วางแผน การดำเนินงาน ติดตามผล โดยการผสมผสานหรือบูรณาการคนให้เข้ากับโครงสร้าง ของงานเดิมที่มีอยู่แล้ว การวางแผนและการดำเนินงานโครงการ ตลอดจนการสร้างจิตสำนึก เพื่อให้เกิดความตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ส่งผลกระทบต่อ การประกอบอาชีพของชุมชน ซึ่งจะนำเข้าสู่พื้นที่โครงการในรูปแบบของการฝึกอบรม ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์การดำเนินงาน จะต้องอยู่บนฐานของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของทุก ๆ ฝ่ายทั้ง ภาครัฐ องค์กรเอกชน หน่วยงานโครงการและชาวบ้าน ตามข้อมูลที่ได้ศึกษาพบว่าในข้อนี้ อยู่ ระดับปานกลาง เพราะว่า การดำเนินงานของโครงการส่วนใหญ่จะตรงลงสู่พื้นที่โครงการบางครั้ง ทำให้ขาดการประสานงานตามที่กล่าวไว้ข้างต้น ความเป็นไปได้ตามยุทธศาสตร์ที่กำหนด จึงเกิด ขึ้นได้ในระดับ ปานกลาง และถ้าให้เกิดความยั่งยืน จำเป็นต้องสร้างความต่อเนื่องในการดำเนิน งานต่อไปอีกโดยชุมชนเอง เมื่อDANCEDหมดระยะเวลาไปแล้ว

2.1.7 ด้านความรู้เกี่ยวกับนโยบายโครงการของเจ้าหน้าที่โครงการ ตามระบุ ในการ วางแผนงานโครงการ งานอันดับแรก คือ การเตรียมฝึกอบรมคณะทำงาน และผู้มีส่วนร่วม อื่น ๆ เพื่อทำความเข้าใจในด้านนโยบาย ในการตัดสินใจดำเนิน โครงการในพื้นที่ของโครงการ นับเป็นปัจจัยภายในที่เป็นตัวเร่งและมีแรงผลักดันโครงการนี้ และเป็นศักยภาพของเจ้าหน้าที่ โครงการที่ต้องรับผิดชอบในการดำเนินงาน ทั้งนี้ รวมไปถึงประชาชนในพื้นที่ โครงการและ องค์กร หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามข้อมูลพบว่า เจ้าหน้าที่โครงการมีความรู้ความเข้าใจใน ด้านนโยบายมากกว่ากลุ่มประชาชนในพื้นที่โครงการและองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจาก เป็นภาระหน้าที่โดยตรงทำให้มีโอกาสมากกว่ากลุ่มอื่น ค่าที่ได้ เจ้าหน้าที่โครงการอยู่ระดับที่มาก และระดับการเตรียมความพร้อมให้กับประชาชนในด้านนี้จึงอยู่ระดับน้อย

2.1.8 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของเจ้าหน้าที่โครงการ การศึกษาพบว่าเฉพาะเจ้าหน้าที่ภาคสนามและเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ ทั้งหน่วยงานอุทยาน ส่วนอนุรักษ์ต้นน้ำและส่วนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีพื้นฐานความรู้ในด้านนี้มากอยู่แล้ว ระดับที่ศึกษาได้จึงอยู่ในเกณฑ์ที่มาก มีเพียงเจ้าหน้าที่บางส่วนที่มีระดับความรู้ความเข้าใจเรื่องดังกล่าว ระดับน้อยถึงปานกลาง ได้แก่ เจ้าหน้าที่ธุรการ เจ้าหน้าที่ด้านการสนับสนุน ทั้งถูกจ้างประจำและชั่วคราวในสำนักงาน หน่วยงานใหญ่

ในด้านปัจจัยภายในดังกล่าวมานี้ พบว่า หน่วยงานโครงการมีระดับความพร้อมที่มาก ถือได้ว่าเป็นจุดแข็งของด้านปัจจัยนี้ จึงทำให้สามารถดำเนินโครงการในระยะที่ 1 นี้ได้

2.2 ปัจจัยภายนอก

2.2.1 จำนวนประชากรในพื้นที่โครงการจัดการต้นน้ำสายสาบสาย

ในพื้นที่โครงการจัดการต้นน้ำสายสาบสาย ครอบคลุม 7 หมู่บ้านของ 2 ตำบล มีค่าเฉลี่ยทั้ง 3 กลุ่ม ความคิดเห็นอยู่ในเกณฑ์เหมาะสมมากที่สุดที่ดำเนินโครงการ ระดับการทิ้งถิ่นฐานไปรับจ้าง ยังไม่ลดลงและยังเป็นผลดีต่อการดำเนินโครงการอีกด้วย เนื่องจาก ในช่วงปี พ.ศ. 2541 - 2542 ชาวบ้านที่ออกไปรับจ้างแล้วถูกให้ออกจากงาน ตกงานก็จำเป็นต้องกลับมาทำมาหากินในภูมิลำเนา ซึ่งเป็นพื้นที่โครงการ โดยส่วนใหญ่ของกลุ่มคนเหล่านั้นเป็นเกษตรกร จึงต้องการที่ทำกิน ดังนั้น พื้นที่ป่าที่มีอยู่จึงถูกรุกเข้าไปตางป่า ทำให้ไร่เลื่อนลอย สภาพแวดล้อมของป่าถูกทำลายอย่างหนัก ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินโครงการอยู่ระดับหนึ่ง สรุปได้ว่าจำนวนประชากรของชุมชนในพื้นที่โครงการ ที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบัน มีความเหมาะสมและพอใจผู้รับผิดชอบต่องานของโครงการทั้งเจ้าหน้าที่ และองค์กรเครือข่ายชุมชนด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตามผู้ศึกษามีเหตุผลในเชิงบวกเกี่ยวกับชาวบ้านที่ออกไปรับจ้างต่างถิ่นฐาน คือ

- 1) ทำให้เกิดการนำเม็ดเงินภายนอกมาสู่ชุมชน โดยเฉพาะในสถานะเศรษฐกิจถดถอยเช่นนี้ ชาวบ้านไม่สามารถที่รอหวังผลจากความสำเร็จ กิจกรรมของโครงการ
- 2) ทำให้ลดการทำลายทรัพยากรป่าไม้ลงไปได้มาก สามารถควบคุมและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ง่าย เนื่องจากมีประชากรในพื้นที่น้อย

แต่ในส่วนที่เป็นเหตุผลเชิงลบก็ คือ

- 1) กลุ่มชาวบ้านดังกล่าวไม่มีโอกาสรับทราบนโยบายและเห็นความสำคัญของกิจกรรมที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เมื่อกลับคืนสู่ท้องถิ่นจะทำให้เกิดความเสียหายจากเงื่อนไขที่ไม่ยอมรับนโยบายของโครงการเหล่านั้น ความเป็นไปได้ที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎของชุมชนที่ได้เริ่มไว้แล้ว ก็ย่อมเกิดขึ้นได้ และทำให้ไม่สามารถสร้างความยั่งยืนในการพัฒนาได้ และยิ่งกว่านั้น อาจเกิดการขัดแย้งด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

2) ทำให้โครงการไม่สามารถบรรลุผลตามจุดประสงค์ในด้านที่พยายามลดการย้ายถิ่นฐานเพื่อออกไปรับจ้างทำงานนอกท้องถิ่น ของประชากรในพื้นที่ได้สำเร็จ

2.2.2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายโครงการ และด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของประชาชนและองค์กร หน่วยงานอื่นในพื้นที่โครงการ พบว่า ค่าเฉลี่ยในด้านนโยบายขององค์กร หน่วยงานอื่น มีระดับปานกลางเพราะส่วนใหญ่เป็นหน้าที่รับผิดชอบอยู่แล้ว ส่วนประชาชนมีระดับน้อย เพราะฉะนั้นเตรียมงานโครงการ กลุ่มของผู้เฝ้าท้องถิ่นเท่านั้นที่มีโอกาสร่วมอบรม สัมมนาวางแผนการดำเนินโครงการทำให้ประชาชนที่เป็นชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายของโครงการและด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้มากเท่าที่ควร ซึ่ง ชูเกียรติ ติสุวรรณ(อ้างแล้ว) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความรู้พื้นฐานที่ชุมชนควรมีความรู้เรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นและพบว่าประชาชนมีความรู้พื้นฐาน ดังกล่าวค่อนข้างดีนั้น จะส่งผลให้ทั้งประชาชนและเจ้าหน้าที่เกิดความพร้อมในระดับเหมาะสม ในการแก้ไขปัญหาต่างๆอย่างมีส่วนร่วมได้ จึงนับเป็นจุดอ่อนของการเตรียมแผนการดำเนินงาน แต่ว่าในระหว่างดำเนินโครงการในพื้นที่ ชาวบ้านก็มีโอกาสได้รับทราบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายโครงการ ในบางส่วนจากการอบรมในกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ ปัจจัยภายนอกด้านนี้จึงมีความสำคัญต่ออุปสรรคปัญหา ที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินโครงการในระยะแรก ดังนั้น การวางแผนในการดำเนินโครงการใด ๆ ต่อไป ควรคำนึงถึงประเด็นนี้ให้มากเพราะจะทำให้แนวปฏิบัติของการพัฒนา โดยชุมชนมีส่วนร่วม ไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลได้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ด้วยเหตุผลว่า ไม่เป็นไปตามกระบวนการของรูปแบบการพัฒนาแนวใหม่ดังกล่าวที่ ชุมชนควรมีส่วนร่วมตั้งแต่การสำรวจปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผน เพื่อกำหนดกิจกรรมของโครงการ ดังนั้น ในข้อนี้จึงมีระดับความพร้อมที่น้อย

2.2.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อกิจกรรมโครงการ จากข้อ 2.2.1 ข้างต้น ระดับการมีส่วนร่วมด้านนโยบายอยู่ระดับที่น้อย การศึกษาพบว่าในการมีส่วนร่วมด้านกิจกรรมโครงการของชุมชนอยู่ในระดับที่แตกต่างกันตามแต่ลักษณะของกิจกรรม เช่น ระดับกิจกรรมของโครงการที่ถูกกำหนดมาจากชุมชนอยู่ระดับที่น้อย แต่กิจกรรมในพื้นที่โครงการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน เช่น การวางแผนการใช้ที่ดิน การป้องกันไฟป่าอยู่ระดับปานกลาง และในส่วนของความพอใจที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอยู่ในระดับที่มาก จึงพบว่าความต้องการที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนกิจกรรมของชุมชน มีแนวโน้มที่มาก แต่โอกาสชุมชนได้ร่วมจริงค่อนข้างน้อย เนื่องจากการขาดความเข้าใจด้านนโยบายและยุทธศาสตร์โครงการ ของประชาชน จึงถือเป็นจุดอ่อนในด้านการมีส่วนร่วมจากชุมชนในด้านการร่วม วางแผนงานโครงการ

2.2.4 ระดับความเกี่ยวข้องขององค์กรและหน่วยงานอื่นๆในพื้นที่โครงการ

ตามผลของการศึกษาพบว่า ระดับความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นหรือองค์กรเอกชน อยู่ในค่าเฉลี่ยระดับ ปานกลาง การประสานงานมีความดีและความเข้มไม่มากพอ เนื่องจากกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่ ตรงลงสู่พื้นที่ดำเนินการ ซึ่งวิจัย เทียนน้อย(อ้างแล้ว) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานโครงการของรัฐ เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติแต่ละชนิด หากจะให้ผลดียิ่งขึ้นต้องมีการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างสอดคล้องในเชิงนโยบายและการขอความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น และการใช้กฎหมายเพื่อช่วยแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ซึ่งอนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์(อ้างแล้ว) ได้ประเมินโครงการปกป้องป่าไม้เมืองไทย เพื่อเร่งรัดฟื้นฟูต้นน้ำลำธาร(รฟต.) พบว่าเจ้าหน้าที่ระดับหัวหน้าหน่วยและเจ้าหน้าที่ รวมทั้งชุมชนเป้าหมาย ได้มีการร่วมมือในลักษณะการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนกับรัฐ ได้ให้โอกาสประชาชนได้ทราบเงื่อนไขการใช้ที่ดิน ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ ในสิ่งที่คิดเองและวางแผนดำเนินกิจกรรมเอง ภายใต้การสนับสนุนของโครงการ รฟต. แต่มีสิ่งมีสิ่งที่น่าวิตกว่าหลังจากเสร็จสิ้นโครงการแล้ว จะเกิดความต่อเนื่องในการดำเนินโครงการหรือไม่ มากน้อยเพียงใด และในช่วงปลายของระยะแรก ของโครงการจัดการลุ่มน้ำน่านตอนบนนี้ มีการประสานงานกับองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นมีความดีที่ดีขึ้น สรุปได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานต่าง ๆ อยู่ที่ระดับปานกลาง อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาเห็นว่ายุทธวิธีในการดำเนินงานโครงการส่วนใหญ่เป็นแบบตรงลงสู่พื้นที่ ทำให้ค่อยๆ ด้านการประสานงานในระดับหน่วยงาน ซึ่งข้อมูลนี้ได้จากการให้ข้อคิดเห็นอิสระ ของกลุ่มตัวอย่างขององค์กรและหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง และเห็นว่าควรได้รับการปรับปรุง

3. ด้านกระบวนการ

3.1 ด้านการบริหารจัดการ การศึกษาพบว่าโครงการ ได้ระบุระบบกระบวนการบริหารและจัดการโครงการไว้อย่างชัดเจน และมีลำดับขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายแต่ละงานตามระยะเวลาที่กำหนดเป็นปฏิทินปฏิบัติการการบริหารเพื่อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมโครงการ ได้ตั้งแต่คณะกรรมการบริหารโครงการดังกล่าวมาแล้วไปจนถึงเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยจัดการต้นน้ำต่างๆ เป็นผู้รับมอบหมายงานจากหน่วยงานใหญ่ลงสู่พื้นที่ โดยเจ้าหน้าที่ประสานงานชุมชนซึ่งจ้างโดย DANCED ทำงานประสานกับหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในลักษณะนี้สอดคล้องกับที่ อานูภาพ ธิรตาก(อ้างแล้ว) ได้สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของ L.J. Carry ว่าเป็นการมีส่วนร่วมแบบมีตัวแทน ที่ง่ายต่อการจัดระเบียบในการดำเนินการ การกำหนดนโยบายและควบคุม ส่วนการมีส่วนร่วมแบบไม่มีตัวแทน

คือมีการร่วมในรูปของคณะกรรมการกลุ่มใหญ่โดยตรง ในการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด นับว่าโครงการนี้การเตรียมในระดับการบริหารจัดการอยู่ในระดับที่พร้อมมาก

3.2.1 ระยะเวลาก่อนดำเนินโครงการ เป็นช่วงก่อนที่จะเริ่มการดำเนินงานในระยะแรก DANCED ได้จ้างบริษัทที่ปรึกษาเพื่อเตรียมงาน คือ เตรียมเอกสารสำหรับการอบรมสัมมนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง การสำรวจข้อมูลสภาพแวดล้อมในพื้นที่โครงการ และการโยกย้ายถ่ายโอนคณะทำงานจากโครงการเร่งรัดฟื้นฟูพื้นที่ต้นน้ำ(รฟต.) และเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาที่สูงคอยสามหมื่นมาร่วมโครงการครั้งนี้ จึงเห็นว่าทาง DANCED ได้มีการเตรียมการเกี่ยวกับหน่วยงานโครงการได้ค่อนข้างดี แต่ที่ยังเป็นจุดอ่อนก็คือ การสำรวจและจัดเก็บข้อมูลความต้องการของชุมชนในพื้นที่โครงการ ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนเท่าที่ควร หมายความว่า ชาวบ้านที่มีสิทธิ์เข้าร่วมรับทราบนโยบายโครงการและวางแผน เป็นส่วนหนึ่งของผู้นำชุมชนบางส่วนเท่านั้นและยังไม่ก้าวหน้าในระยะเวลาแรก เมื่อไปอบรมสัมมนาแล้ว การนำมาขยายผลสู่สมาชิกของชุมชนอยู่ระดับน้อยมาก เนื่องจากการใช้ยุทธวิธีไม่เหมาะสม(วิชัย ทรงวิวัฒนา: อ่างแล้ว) ซึ่งยังไม่มากพอที่จะเรียกว่าเป็นการวางแผนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนและกิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นตามปฏิทินโครงการ ส่วนใหญ่ก็ถูกถ่วงงืดสำเร็จจากหน่วยงานโครงการทั้งสิ้น ฮอร์น ไคค์(ในสุธา จันทร์หอม, อ่างแล้ว) กล่าวถึง กฎแห่งความพร้อม(Law of readiness) ในรูปแบบการเตรียมตัว และการเตรียมพร้อมในการที่จะตอบสนองกิจกรรมตามมา หลังจากได้มีการเตรียมตัวพร้อมแล้ว เมื่อพร้อมที่จะเรียนรู้อะไรก็ตาม ก็ต้องมีสภาพและอยู่ในสภาวะจิตใจที่เหมาะสม ซึ่งกันยา สุวรรณแสง(อ่างแล้ว) อธิบายอีกว่าบุคคลที่จะดำเนินกิจกรรมใดๆ ให้ได้ผลดีระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ต้องประกอบด้วยวุฒิภาวะด้านต่างๆ ผสมผสานเป็นปัจจัยหรือสถานการณ์อื่นๆ เช่น ความสนใจ แรงจูงใจ ประสบการณ์เดิม และความต้องการ หมายความว่าความพร้อมจะเกิดขึ้นได้ต้องขึ้นอยู่กับ การเตรียมความพร้อมให้ดีกว่าก่อนนั่นเอง ผู้ศึกษาเห็นว่าในโครงการอื่นๆเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมนี้ ควรให้ความสำคัญในส่วนนี้ให้มาก และมากกว่าที่หวังจะประเมินเพียงผล ในเชิงปริมาณที่ได้จากการทำกิจกรรมของโครงการเท่านั้น

3.2.2 ระยะเวลาดำเนินโครงการ ในส่วนของหน่วยงานโครงการเองในช่วงแรกของระยะที่ 1 มีปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานในระดับหน่วยงานโครงการ และพบว่าแต่ละฝ่ายของหน่วยงานโครงการยังทำงานประสานกันไม่ดีพอ ทำให้เกิดปัญหาการสนับสนุนในด้านปัจจัยป้อนภายใน เช่น การเบิกจ่ายงบประมาณ การจัดซื้อวัสดุครุภัณฑ์ล่าช้า ซึ่งเกิดจากปัญหาเจ้าหน้าที่ที่ทำงานขาดประสบการณ์ในงานที่รับผิดชอบ(วิชัย ทรงวิวัฒนา : อ่างแล้ว)

ส่วนจุดแข็งของประเด็นนี้ อยู่ที่มีเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์ในงานภาคสนาม อยู่มาก โดยเฉพาะมีความรู้ความสามารถในเรื่องการพัฒนาที่สูงและจัดการคั้นน้ำ จึงทำให้การดำเนินงานในระยะแรกนี้ สามารถดำเนินการได้ตามแผนที่วางไว้

3.2.3 การดำเนินงานในภาคสนาม การยอมรับของประชาชนในการร่วมกิจกรรมระดับล่างนี้ เป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น การดำเนินในด้านกระบวนการโครงการนี้ จึงมีกลยุทธ์มากมายที่หน่วยจัดการคั้นน้ำสบสาย นำมาใช้เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน และความเข้าใจในข้อนี้ ระดับหัวหน้าของหน่วยงานและผู้ประสานงานชุมชนทุกคน ต้องมีความเข้าใจร่วมกันเป็นอย่างดี โดยได้ใช้วิธีเข้าหาชุมชนจากการสร้างแรงจูงใจมนุษย์สัมพันธ์ สร้างความเชื่อถือไว้วางใจ ร่วมคิดร่วมทำ ไม่ทำงานในลักษณะเดินขบวน จะทำให้เกิดความยั่งยืนเมื่อเสร็จภาระกิจนั้น ๆ และการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ซึ่งเชื่อถือทฤษฎีที่ว่า Learning by doing เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เจ้าหน้าที่ เรียนรู้จากชาวบ้านและชาวบ้านก็ได้รับความรู้และเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ และการทำงานทฤษฎีประสานประโยชน์มาใช้ด้วยการนำเอาทรัพยากรทุก ๆ อย่างที่มีอยู่แล้วในพื้นที่นั้นมาใช้ อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดเท่าที่จะพึงกระทำได้ และกระบวนการอีกอย่างหนึ่งที่หน่วยจัดการคั้นน้ำสบสายได้นำมาปฏิบัติในภาระกิจโครงการ คือ การพยายามที่ให้ชาวบ้านเข้าใจให้ได้ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่นำมาลงพื้นที่ ไม่ได้เป็นเรื่องการอ้างทำ แต่เป็นการทำเพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชนเอง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องใช้เวลาที่เตรียมความพร้อมอยู่หลายปี (ประมาณตั้งแต่ 2539 ถึง 2541) จนมาได้ผลที่สามารถวัดได้และมองเห็น ได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 มาแล้วอีกประการหนึ่งที่หน่วยงานหลีกเลี่ยงปฏิบัติ คือการให้โดยไม่มีเหตุผล และการสั่งให้ทำหรือการบังคับให้ร่วมกิจกรรม นิพนธ์ ตั้งธรรม(อ้างแล้ว) อธิบายถึงยุทธศาสตร์ในการจัดการลุ่มน้ำที่ผ่านมาของประเทศไทย ว่ายุคแรกเริ่มของการจัดการลุ่มน้ำ รัฐมุ่งดำเนินการไปที่การจัดการตัวทรัพยากรป่าไม้ เพื่อป้องกันคั้นน้ำค้ำธารเป็นหลัก และยุทธศาสตร์จะเป็นไปในลักษณะที่เป็นแรงจูงใจประชาชนในชนบท ผลักคั้นชุมชนตนเองให้พึ่งพาตัวเองให้ได้ในที่สุด ยุทธวิธีส่วนใหญ่จะใช้การมุ่งพัฒนาความเป็นอยู่และเพิ่มรายได้จากกิจกรรมการเกษตรควบคู่กับโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างถนน อนามัย แหล่งน้ำ ให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ ทั้งด้านความมั่นคงปกครองและด้านรักษาสังแวดล้อม สรุปจากการสัมภาษณ์พบว่า การดำเนินกิจกรรมในภาคสนามในระยะแรกไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะการใช้ยุทธวิธีที่ไม่เหมาะสม

3.2.4 การดำเนินงานด้านการรายงาน การรายงานงานกระทำโดยส่วนอนุรักษ์คั้นน้ำกรมป่าไม้เสนอต่อDANCED เป็นรายงานครึ่งปี รายงานประจำปี และรายงานสรุปทุกระยะ 3 เดือน เพื่อรายงานความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน ส่วนการรายงานที่สำคัญที่สุด คือ ช่วงระยะปีสุดท้ายของระยะที่ 1 เพื่อสรุปผลการดำเนินงานโครงการนำไปพิจารณาการ

อนุมัติให้ดำเนินการในระยะที่ 2 ต่อไป(การประเมินผลดังกล่าวกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของDANCED ร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลไทย ในช่วงระยะเดือนเมษายน พ.ศ.2543) ผลในการดำเนินการในข้อนี้ ทางหน่วยจัดการคั้นน้ำสบสายได้ให้ความสำคัญในระดับมาก และข้อมูลต่างๆที่ผู้ศึกษาได้นำมาวิเคราะห์ ส่วนหนึ่งก็ได้มาจากเอกสารรายงานดังกล่าว ของการดำเนินกิจกรรมโครงการในพื้นที่

4. ความเป็นไปได้ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการดำเนินโครงการระยะเริ่มต้น

สิ่งที่ผู้วิจัยประเมินในด้านนี้และได้ให้ความสำคัญตามลำดับ ดังนี้

4.1 การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน หมายถึงทรัพยากรป่าไม้ น้ำและแหล่งน้ำในพื้นที่โครงการ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ปานกลางถึงมาก ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากแหล่งน้ำที่หลายหน่วยงาน เช่น ชลประทาน รพช. รวมทั้งของ DANCED ได้สร้างแหล่งเก็บน้ำจัดการระบบน้ำนับสิบแห่งทั้งขนาดใหญ่และเล็ก การได้รับประโยชน์โดยตรงจากน้ำทำให้มาตรการแก้ปัญหาภัยแล้งอยู่เกณฑ์ปานกลาง ซึ่งถือว่าเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านว่าป่าไม้เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง อันเป็นแหล่งที่มาของน้ำที่พวกเขาได้ใช้อุปโภคบริโภค ทั้งระบบประปาภูเขาและประปาหมู่บ้าน และสิ่งที่พบอีกประการหนึ่งคือ ชาวบ้านในปัจจุบันนี้สามารถที่จะยอมรับในการที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่าไม้และน้ำเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม แก่หมู่บ้านอื่นได้และชุมชนของตนเองอาจจะใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่ตนเองดูแลเอง หรือจากชุมชนอื่นนอกพื้นที่โครงการก็ได้ ยกตัวอย่าง ชาวบ้านคอนมุลใช้น้ำจากน้ำยาง ที่ตำบลศิลาแลงเป็นผู้ดูแลรักษาและบ้านนาไฮ ได้รับผลประโยชน์จากแหล่งน้ำและป่าไม้ที่บ้านคอนมุลเป็นผู้ดูแลรักษา ทั้งนี้ ถกฏกติกาที่ควบคุมดูแลรักษาตนเอง โดยระบบองค์กรเครือข่ายชุมชน “สาย-ควะ-กำบ” นั่นเอง หากคุณค่าเฉลี่ยของประชาชนอยู่ระดับสูงมากการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้พึ่งพาตนเองได้ ในเชิงการจัดการแล้ว ข้อนี้นับว่าเป็นหัวใจของโครงการจัดการการจัดการคั้นน้ำทุกแห่งที่ดำเนินการ เมื่อการพัฒนาโดยมีชุมชนพร้อมให้ความร่วมมือ แล้วเกิดการกระทำกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วม โดยชุมชนสามารถคิดและแก้ปัญหาต่างๆ ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่แล้ว นั่นก็หมายถึงจะส่งผลให้กิจกรรมอื่น ๆ สำเร็จตามไปด้วยและจากการศึกษาโครงการ หน่วยจัดการคั้นน้ำสบสายนี้ ค่าเฉลี่ยอยู่ระดับปานกลางถึงมากและมากที่สุด แต่หากศึกษาเฉพาะตัวแปรแรกของทุกกลุ่ม โดยสามัญสำนึกแล้วเป็นสิ่งพื้นฐานที่ ทุกคนจะต้องตอบว่าป่าไม้มีความสำคัญ เพียงแต่สภาพถูกทำลายไปเพราะความจำเป็นบางอย่าง ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการแก้ไขและการดำเนินโครงการนี้ก็เป็นวิถีทางหนึ่งที่ได้พยายามของประชาชนในด้านของการดูแลระวังไฟป่า ชาวบ้านให้ความสำคัญมาก การสัมภาษณ์พบว่าเป็นสิ่งที่ยังจริงใจ เพราะหากเกิดขึ้น พวกเขาได้รับผลกระทบโดยตรง ดังนั้น กิจกรรมเกี่ยวกับการรณรงค์ป้องกัน ไฟป่าเป็นกิจกรรมที่มีความถี่สูงมากและต่อเนื่องสม่ำเสมอ ได้รับความร่วมมือและมีมีส่วนร่วมจากชุมชนเป็นอย่างดี แม้จะไม่มีค่าแรงงานใด ๆ

นอกจากมีอาหารเพียงหนึ่งมือเท่านั้นพวกเขาก็พอใจแล้ว แต่การสัมภาษณ์พูดคุยกับชาวบ้านทั้ง 7 หมู่บ้านก็ได้คำตอบที่ใกล้เคียงกัน และองค์การบริหารส่วนตำบลเองก็ให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน แม้ว่าในระยะเริ่มแรกของการดำเนินงาน ไม่ได้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมมากนัก เนื่องจากว่าการประสานต่อในระดับนโยบายยังไม่ดีเท่าที่ควร แต่ปัจจุบันได้ สนับสนุนงบประมาณให้แก่หมู่บ้าน ของแต่ละตำบลอย่างเหมาะสมเป็นการสมทบทุนร่วมกับ DANCED ในกิจกรรมดังกล่าว และกระบวนการที่องค์การบริหารส่วนตำบล จะพิจารณาอนุมัติเห็นชอบในการสนับสนุนค่าใช้จ่ายดังกล่าว ต้องให้ประชาชนเป็นผู้ทำเรื่องขอผ่านกรรมการองค์กรเครือข่ายชุมชนถึงองค์การบริหารส่วนตำบล เองก็จะนำไปพิจารณาระดับคณะกรรมการอีกลำดับหนึ่ง องค์กรเครือข่ายชุมชนนี้เป็นตัวกลางช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่เกิดในชุมชน และสามารถคิดโครงการจัดทำแผนต่าง ๆ ได้เองโดยมีผู้ประสานชุมชนเป็นที่เลี้ยงแต่กิจกรรมต่างๆ เริ่มออกมาจากความต้องการของชุมชนแล้ว ในระยะเริ่มโครงการ(2539-2541) ยังไม่สามารถดำเนินการได้ดีเนื่องจาก หน่วยสภสายต้องเตรียมชุมชนก่อน และในระหว่างนั้นมีกรณีปัญหาการแบ่งเขตที่ทำกินของบ้านห้วยม่วง และระดับการต่อต้านต่อระบบของรัฐมีอยู่มากองค์กรเครือข่ายชุมชน จึงไม่สามารถจัดการปัญหาด้วยตัวเองได้ทั้งหมด โครงการจึงได้ใช้กฎหมายเข้าไปช่วยแก้ปัญหา ต้องให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้าไปช่วยแก้ดำเนินการ เนื่องจากมีความจำเป็น ดังนั้นระดับของความพร้อมที่ทำให้เกิดผลสำเร็จแบบคอกยสามหมื่น จึงยังอยู่ระดับที่น้อย แม้ว่าได้มีองค์กรเครือข่ายชุมชนแล้วก็ตาม ยังต้องใช้เวลาสร้างความเข้มแข็งขององค์กรอีกต่อไป

4.2 การพัฒนาป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมแบบยั่งยืน เมื่อโครงการสิ้นสุดไปแล้ว ชาวบ้านเห็นว่าป่าไม้ควรได้รับการฟื้นฟู ระดับมากที่สุด และเห็นด้วยกับกิจกรรมจัดการไฟป่า จากการสัมภาษณ์แบบไม่ต้องการคำตอบตายตัว พบว่า เรื่องไฟป่าเป็นสิ่งอันตรายที่สร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินโดยตรงและรวดเร็ว เนื่องจากหมู่บ้านในพื้นที่โครงการอยู่ติดกับพื้นที่ป่าทั้งสิ้น อีกประการหนึ่ง ไฟป่าไม่สามารถทำให้การฟื้นฟูป่าอย่างยั่งยืนประสบความสำเร็จได้ เพราะเมื่อไฟป่าเกิดขึ้นก็ต้องเริ่มต้นปลูกป่ากันใหม่อีก ทำให้กิจกรรมเกี่ยวกับไฟป่าชาวบ้านให้ความใส่ใจมากที่สุด แม้ว่าระดับการรุกทำลายพื้นที่ป่ายังอยู่ระดับปานกลาง หมายถึงยังมีการทำไร่เลื่อนลอย การเผาป่าล่าสัตว์ อยู่ก็ตาม ค่าเฉลี่ยระดับความร่วมมือ และจริงจังในการป้องกันไฟป่าของชาวบ้าน มีระดับมาก เจ้าหน้าที่โครงการ และองค์กรหน่วยงานอื่นให้ค่าเป็นปานกลาง ระดับค่าเฉลี่ยการทำไร่เลื่อนลอย ความเห็นของชาวบ้านอยู่ระดับที่น้อยคือ ลดลงจากเดิม ต่างกับความเห็นของเจ้าหน้าที่โครงการและองค์กรหน่วยงานอื่นๆ ว่ายังมีมากอยู่ เนื่องจากสภาพทั่วไปที่เห็นยังมีการถางป่ากันอยู่มาก และร่องรอยป่าถูกถางเผาแล้วและกำลังถูกเผา ที่ถูกถางก็ยังปรากฏให้เห็น ดังนั้นค่าเฉลี่ยการทำไร่เลื่อนลอยของชาวบ้านในพื้นที่ จึงน่าจะเป็นการให้ข้อมูล เพื่อพยายามทำให้ผู้

ศึกษาเห็นในด้านที่ดีของชุมชน เพราะข้อเท็จจริงเรื่องการดูแลรักษาป่าระหว่างความคิดเห็นกับการปฏิบัติจริง ข้อมูลที่ได้ยังขัดแย้งกันอยู่ สอดคล้องกับจักรพันธ์ วังบูรณาวิทย์(อ้างแล้ว) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ขององค์กรประชาชนในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน พบว่าบทบาทของประชาชนและความพร้อมในอนาคตที่จะเข้ารับภาระในการจัดการ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยตนเองนั้น ในปัจจุบันยังมีบทบาทไม่มากเท่าที่ควรทั้งที่มีความพร้อมในด้านศักยภาพค่อนข้างสูง ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปปัญหาได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญมากที่จะทำให้เกิดความตระหนัก ซึ่งประชาชนของจังหวัดน่าน ในพื้นที่โครงการต่าง ๆ ควรจะมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ดิน ป่าไม้ ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ขณะนี้ ตามนัยของการวิจัยดังกล่าวหมายความว่า ยังมีความพร้อมระดับของความตระหนักและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านระดับน้อย และโครงการของDANCEDเองในระยะเริ่มต้นนี้ ก็ยังไม่สามารถนำชาวบ้านไปให้ถึงจุดที่คั่งจุดมุ่งหมายได้

4.3 การพัฒนาองค์กรชุมชนหรือระบบเครือข่ายชุมชนแบบยั่งยืน และพึ่งพาตนเองได้ เมื่อโครงการสิ้นสุดลงไปแล้ว พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนและการได้รับความร่วมมือจากองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ที่เกี่ยวข้องอยู่ระดับปานกลาง โดยบทบาทหน้าที่ขององค์กรดังกล่าวก็มีส่วนต้องรับผิดชอบอยู่แล้ว ส่วนความเข้าใจในการถือผลประโยชน์ต่อส่วนรวมนั้นมีระดับมาก เพราะว่าชุมชนแต่ละแห่งต่างก็ได้รับผลประโยชน์ แบบนี้เช่นกัน ตัวอย่างจากข้อมูลในพื้นที่โครงการพบว่า บ้านคอนมูลได้ประโยชน์เรื่องน้ำจาก น้ำยาง ตำบลศิลาแดง ซึ่งอยู่คนละอำเภอ และบ้านขัว บ้านนาไฮ ได้รับประโยชน์จากป่าและแหล่งน้ำที่ชาวบ้านคอนมูลดูแลรักษา เป็นต้น ระดับของประชาชนในพื้นที่โครงการสามารถพึ่งพาตนเองได้ ในการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำอยู่ระดับปานกลาง

ความเป็นไปได้ด้านความพร้อมของประชาชน ที่พัฒนาองค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนนั้น เนื่องจากว่าในปัจจุบัน(2534) ได้มีเครือข่ายเกิดขึ้น แล้วในนามเครือข่ายลุ่มน้ำ “สาย-คิ้วะ-ก้ำบ” ซึ่งเป็นกลุ่มปกป้องดูแลรักษา น้ำสบสาย น้ำคิ้วะและน้ำก้ำบ ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของแม่น้ำน่าน เป็นแหล่งใช้อุปโภคบริโภคของชุมชน และมีหน้าที่จัดการในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่ง สหทัย วิเศษ(อ้างแล้ว) ศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ พบว่ากลุ่มดังกล่าวมีการพัฒนาร่วมกันทำกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า โดยนำความเชื่อทางพุทธศาสนา สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและระบบนิเวศของชุมชน ชี้นำชาวบ้านให้เกิด

ความตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ จากองค์ความรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ ลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงมีการสร้างเครือข่ายประสานงานกับองค์กรชุมชน มีการฝึกอบรม ศึกษาดูงานสัมมนา นับว่าโครงการนี้ประสบผลสำเร็จพอสมควรในช่วงระยะเวลาดำเนินโครงการ แต่ไม่ได้กล่าวถึงความเป็นไปได้ว่าในอนาคตจะเกิดความต่อเนื่องมากนักแค่ไหนเพียงไร และจากการศึกษากรณีพื้นที่จัดการคั้นน้ำสบสายก็เช่นกัน ผู้ศึกษาก็ยังไม่สามารถบอกได้ว่าหลังจากโครงการของDANCEDจบสิ้นไปแล้ว ความยั่งยืนจะเกิดขึ้นกับองค์กรเครือข่ายชุมชนในพื้นที่นี้เพียงใดเช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งในจุดยืนขององค์กรเอง

4.4 การพัฒนาการใช้ที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ ให้เกิดประโยชน์สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ค่าเฉลี่ยของตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการประเมินในด้านกลุ่มตัวอย่าง อยู่ระดับปานกลางถึงมาก อธิบายได้ว่าในด้านความรู้และการส่งเสริมการบำรุงดิน พัฒนาคุณภาพที่ดินให้มีประสิทธิภาพในการเพิ่มผลผลิต ในพื้นที่โครงการและจากการศึกษาเอกสารแนวทางการทำงานร่วมกับชุมชนกรณีบ้านคอนมูล(2543) ซึ่งเป็นหมู่บ้านเป้าหมายหนึ่งในพื้นที่โครงการอยู่ตำบลศรีภูมิ ตามผลการสัมภาษณ์ ทั้งผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นประธานเครือข่าย “สาย-ควะ-ก่าบ” ด้วยทราบว่าหมู่บ้านที่โครงการ ได้จัดเป็นหมู่บ้านนำร่องในการดำเนินโครงการจัดการคั้นน้ำสบสาย มีกิจกรรมอบรมตั้งแต่ปี 2540 จนถึง 2543 ต่อเนื่องมาทุกปีเกี่ยวกับการเกษตรแบบยั่งยืนและมีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางถึง มาก และที่มากที่สุดคือด้านความต้องการพื้นที่ทำกินและพบว่าการกิจกรรมต่าง ๆ อยู่ระหว่างดำเนินการในขั้นต้นและกำลังอยู่ระหว่างขอดำเนินการก็มีอยู่ คือการทำโครงการ Food Bank โดยให้ชุมชนจัดที่สำหรับปลูกพืชสวนครัว สมุนไพร ที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน แคมป์ไม้ใช้สอยในบางแปลงที่เหมาะสม ขณะนี้(2543)กำลังอยู่ระหว่างการเตรียมพื้นที่ และปลูกพืชสมุนไพร พืชสวนครัวไปบ้างแล้ว โดยมีงบประมาณจากDANCED สนับสนุน มีอีกหลายโครงการซึ่งได้ทำไปบ้างแล้ว คือ โครงการปลูกไม้รวก เลี้ยงหมู โครงการเกษตรเพื่อชุมชน ทำนาค้าบนที่ลาดชัน บางโครงการไม่ได้ให้เปล่า แต่ให้จ่ายคืนเมื่อครบปี เช่น โครงการเลี้ยงหมู สำหรับบ้านน้ำป่าก หน่วยงานสาธารณสุขได้ส่งเสริมให้เลี้ยงปลาจุก ปลานิล ชาวบ้านได้รับการสนับสนุนให้มีการพัฒนาวิถีชีวิตอย่างยั่งยืน จากองค์กรและหน่วยงานอื่น ๆ นอกเหนือจาก DANCED และจากการสรุปผลการศึกษาของไน้ กุ้ย(อ้างแล้ว) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการใช้ที่ดินอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมในพื้นที่มีการใช้ที่ดินแตกต่างกัน พบว่าการ

เปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินขึ้นกว่าเดิม เกิดจากการเอาใจใส่ในเรื่องของ จำนวนประชากร การพัฒนา เทคโนโลยีที่จำเป็น การปรับปรุงระบบคมนาคมขนส่ง ระบบชลประทานให้ดีขึ้น ให้มีความสำคัญ ด้านการตลาด มีผลให้ที่ลดการทำลายพื้นที่ป่าลงได้ จึงเห็นได้ว่า การพัฒนาการใช้ที่ดินอย่างมี ประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้ประโยชน์สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมได้เน้น การมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินโครงการ และแผนการใช้ที่ดิน ตามผลการวิเคราะห์จากการศึกษาครั้งนี้มีระดับที่มี ส่วนร่วมในการเสนอความต้องการ ในระยะดำเนินโครงการมีน้อย แต่ความพอใจที่ชาวบ้านได้ ร่วมกิจกรรมมีมาก ส่วนในด้านเทคนิคความเข้าใจการบำรุงดิน การรู้จักนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น มาผสมผสานอยู่ระดับปานกลาง ได้หันมาใช้ปุ๋ยธรรมชาติมากขึ้น ระบบแผนปรับปรุงการเกษตร โดยเงินสนับสนุนจากโครงการสู่กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ในช่วง 3 ปี ผ่านมาอยู่ระดับปานกลาง ระดับเดียวกันกับการพัฒนาระบบเหมืองฝาย แหล่งน้ำความต้องการพื้นที่ทำกินยังมีมากที่สุดจึงมี ความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรที่ดินระหว่างหมู่บ้านอยู่บ้าง และยังใช้กฎหมายแก้ปัญหาอยู่ มากอีกประการหนึ่ง การดำเนินกิจกรรมโครงการ ที่เกี่ยวกับการป้องกันรักษาทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม ได้มีผลกระทบต่อการทำกินของชาวบ้านระดับที่มาก ระดับการพึ่งพาตนเองในการ พัฒนาพื้นที่ทำกินเองได้ จึงมีระดับที่น้อย สรุปได้ว่า ระดับการพัฒนาการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับ สิ่งแวดล้อม โดยรวมมีผลระดับปานกลาง

ด้านเงื่อนไขความพร้อมโครงการ

การศึกษาเงื่อนไขความพร้อมที่มีผลต่อการดำเนินโครงการนี้ และผู้ศึกษาได้พิจารณา เห็นว่ามีปัจจัยเงื่อนไขสำคัญอยู่ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดแนวปฏิบัติในพัฒนาโดยชุมชนมีส่วนร่วม เป็นการศึกษาปัญหาระหว่างแนวคิด การพัฒนาโดยชุมชนมีส่วนร่วม และแนวคิด การทำงานที่เรียกว่าการพัฒนาโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นผู้ดำเนินการ และชุมชนเป็นผู้ให้ความร่วมมือเท่านั้น ในลักษณะที่ขบเคี้ยวแนวทางการดำเนิน ของระบบทั้ง 2 แบบ ถึงข้อดีข้อเสีย ในเชิงการจัดการรูปแบบการพัฒนาระบบเดิมเป็นการให้ การสั่งให้ทำ บังคับให้ทำ และไม่มีความจริงใจต่อประชาชน เพียงเพื่อทำงานโครงการนั้นให้เสร็จสิ้น ภาระกิจก็ถือว่าจบเพียงเท่านั้น แต่ตามความรู้สึกนึกคิด หรือด้านทัศนคติของชาวบ้านบริเวณพื้นที่ โครงการของหน่วยจัดการต้นน้ำสบสาย ก่อนเริ่มโครงการและตอนเริ่มโครงการในระยะแรก ก็ยัง มองภาพของโครงการจัดการลุ่มน้ำนั้นนี้เป็นแบบแนวคิดเดิม ที่เกิดภาพลบอันเป็นอคติยังมีอยู่ ก่อนข้างมาก และจากการสอบถามชาวบ้านในกลุ่มพื้นที่โครงการในประเด็นนี้ ซึ่งมีสถานภาพเป็น ผู้นำหมู่บ้าน และกรรมการหมู่บ้านและกรรมการเครือข่าย ได้ถ่ายทอดความรู้สึกที่ใกล้เคียงกัน คือ แนวคิดเดิมเป็นการทำงานที่ทำให้เกิดการใช้จ่ายงบประมาณในแบบที่ไม่เหมาะสมและถูกต้อง ที่

กิจกรรมนั้นๆ ได้ต้องเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับ การมีส่วนร่วมของชุมชนต้องเข้าร่วมตั้งแต่ เริ่มต้น การหาข้อมูล การหาทางแก้ปัญหา การตัดสินใจ การวางแผนดำเนินการ การปฏิบัติกรรวมไป ถึงการติดตามประเมินผล และร่วมรักษางานของโครงการและดูแลการดำเนินกิจกรรมให้ต่อเนื่อง ในระยะยาว เพื่อให้เกิดผลของโครงการอย่างมีประสิทธิภาพและอย่างยั่งยืน

ความรู้สึทึ่กของชุมชนหรือชาวบ้าน ที่มีต่อระบบการทำงานของหน่วยงานของรัฐและ องค์กรต่าง ๆ นั้น มีส่วนสำคัญต่อความพร้อมในการดำเนินโครงการ หากเจ้าหน้าที่โครงการ สามารถแก้ไขได้ ก็สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมโครงการไปได้ตามวัตถุประสงค์ได้มาก

2. แรงจูงใจ เป็นเงื่อนไขอีกประการหนึ่งที่สำคัญเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับคำว่า ผลประโยชน์ หรือผลได้ผลเสียที่จะเกิดขึ้นในชุมชน การให้ประชาชนได้ทราบนโยบาย แผนงาน วัตถุประสงค์ ของโครงการอย่างชัดเจนโปร่งใส ก็เป็นแรงจูงใจในขั้นต้นของการเริ่มดำเนินการ เพราะจากแนว คิดเดิมมักจะปิดบังข้อมูลของโครงการหรือไม่ชัดเจน ซึ่งทำให้ขาดความเชื่อถือ ค่าน้อยอยู่เกณฑ์ที่ สูงในการสอบถามแนวทางการทำงานของเจ้าหน้าที่โครงการ และระบบเครือข่ายที่ช่วยแก้ปัญหาที่ ทำกิน ความขัดแย้ง ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ การอบรมเพิ่มผลผลิต อาชีพเสริม การสนับสนุน กองทุน และสิ่งอื่นๆที่โครงการนำเป็นปัจจัยป้อนสู่ชุมชนในพื้นที่โครงการ และตามความ เห็นจากปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์(อ้างแล้ว) สรุปการทำงานของคนขึ้นอยู่กับแรงจูงใจเป็นลั กษณะทั้งปัจจัยภายนอกและภายใน โดยเฉพาะสภาพเศรษฐกิจในช่วงเวลานี้ การทำงานที่มีค่าตอบแทน เพื่อการสร้างสถาบันครอบครัวให้เข้มแข็ง มักจะเป็นแรงจูงใจทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่องานอีก ประการหนึ่ง การทำงานที่ไม่ได้รับแรงบีบบังคับจากผู้อื่นก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นกัน เมื่อมองเห็นผลที่ เป็นประโยชน์ของชุมชนทั้งหมดแล้ว ขึ้นต่อไปก็ย่อมเกิดแรงจูงใจในที่มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง โดยไม่ คำนึงถึงค่าจ้างหรือผลประโยชน์เล็ก ๆ น้อย ๆ ระยะสั้น อย่างที่เคยได้รับมาจากแนวคิดการพัฒนา แบบเดิมในที่สุด ย่อมก่อให้เกิดความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมต่อการดำเนินกิจกรรมได้ หมายถึง จะ เกิดเป็นลักษณะที่มีความคล่องตัว กระตือรือร้น มีความตั้งใจในการกระทำต่อพฤติกรรมต่างๆ เพื่อให้กิจกรรมที่ทำนั้นๆ ประสบผลสำเร็จ(แมคเคซีในธีระวัฒน์ ธรรมวุฒิ :อ้างแล้ว) และการเกิด ความใส่ใจเป็นแรงจูงใจ และสภาพของการพัฒนาเป็นองค์ประกอบสำคัญ ของความพร้อมเป็น สภาวะของบุคคลที่เรียนรู้และกระทำสิ่งใดๆด้วยความตั้งใจ มีทัศนคติที่ดีสนใจต่อสิ่งนั้นๆ (กนกนาถกสิลาจารช: อ้างแล้ว) และกลยุทธ์อีกแบบหนึ่ง คือ ใช้ชุมชนใหญ่ เป็นตัวอย่างแก่ชุมชน เล็ก ทำเป็นตัวอย่างสำเร็จในที่สุดอีกชุมชนหนึ่งก็ทำตาม โดยไม่เกิดทัศนคติในทางลบต่อกัน และ สร้างชุมชนเข้มแข็งได้ในที่สุด ดังที่ สิบรัฐ สโรบล(อ้างแล้ว) ประเมินผลกิจกรรมทางโครงการ การ เสริมกิจกรรมที่เพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่โครงการเกี่ยวกับปศุสัตว์ การทำประมงภูเขา และเลี้ยงผึ้ง ซึ่งพอสรุปได้ว่าการดำเนินโครงการใด ๆ เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ควรต้องมีการเสริม

กิจกรรมที่เพิ่มรายได้อื่น ๆ ให้ประชาชนมีความ มั่นใจและเกิดทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง ในด้านนี้โครงการประสบความสำเร็จระดับปานกลาง

3. ด้านเวลา การเตรียมชุมชนของโครงการนี้มีระยะเวลาค่อนข้างน้อย ความพร้อม อยู่ในระดับที่น้อย แม้มีหลักการวิธีการดำเนินการที่ดี แต่จากการศึกษาพบว่าสถานการณ์และ เงื่อนไขที่เป็นปัญหาของแต่ละพื้นที่ ไม่เหมือนกันและมีระดับที่ต่างกัน จากการเสียเวลาในการ เตรียมชุมชนไปมาก จึงส่งผลกระทบต่อแผนงาน ที่โครงการวางไว้ได้ในระดับมาก เพราะการ ดำเนินโครงการของDANCED มีระยะเวลาแต่ละช่วง กำหนดไว้ชัดเจน และมีการประเมินผล โครงการจากเจ้าของทุนอย่างตรงเวลา ตามแผนงานโครงการ ระยะเวลาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนิน โครงการ ประชาชนให้ระดับความเหมาะสมของเวลาที่ดำเนินการ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับ โครงการ และการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมจากชุมชน ว่าค่อนข้างน้อยในระยะแรก พบว่าเป็นข้อ เท็จจริงที่ต้องใช้เวลาไปมากดังกล่าว คือ ตั้งแต่ช่วง 2539 ถึง 2541 การดำเนินโครงการไม่คล่องตัว เท่าที่ควร จากข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างประชาชน เห็นว่าด้านการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ น่า จะมีผลต่อการพัฒนาชุมชน จากการอ่านไม่ได้เขียนไม่เป็นของชาวบ้านที่มีสถานภาพเป็นหัวหน้า ของครอบครัว ส่วนใหญ่จบเพียงชั้นประถมศึกษา แม้เจ้าหน้าที่ประสานงานชุมชน ได้ยืนยันว่ามีผล ต่อระบบการมีส่วนร่วมน้อยมาก แต่กิจกรรมต่างๆต้องใช้เวลาในเรื่องการทำความเข้าใจ ทั้งด้าน นโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ แม้ปัจจุบัน(2543)เป็นช่วงปลายของโครงการระยะที่ 1 ชุมชนเริ่มเข้าใจมากขึ้นแล้วก็ตาม แต่ก็ทำให้การดำเนินกิจกรรมต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม กับเวลาที่เหลืออยู่ ก่อนที่จะมีการประเมินผลเพื่อสรุปผลการดำเนินงานโครงการระยะที่1จากเจ้า หน้าที่ของ DANCED ซึ่งจะมีผลในการอนุมัติให้ ดำเนินโครงการ ระยะที่ 2 ด้วย

การดำเนินโครงการต่างๆ ไม่ว่าพื้นที่ใด ๆ ก็ตาม ปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขของการดำเนินงานทั้ง ทำให้เกิดผลดีและผลเสียต่อการปฏิบัติงาน ย่อมมีแตกต่างกันไป ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเงื่อนไขที่ได้ศึกษา จากทั้งเอกสาร แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์พูดคุย ทั้งจากประชาชน เจ้าหน้าที่โครงการฯ และ องค์กรต่างๆ อาจเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการพิจารณาปรับปรุงแก้ไข ในการดำเนิน โครงการ พัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน หรือกิจกรรมใด ๆ ต่อไปได้ตามสมควรและความ เหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

จากการประเมินความพร้อมโครงการการจัดการกลุ่มน่านานตอนบน หน่วยจัดการต้นน้ำ สบสาย มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ผู้รับผิดชอบด้านบริหารโครงการระดับสูงของหน่วยงานโครงการฯ ควรจะมีความเข้าใจต่อ สถานการณ์ในแต่ละพื้นที่แต่ละหน่วยจัดการต้นน้ำสาขาย่อยที่ รับผิดชอบอยู่ว่าหัวหน้าหน่วยและ

ผู้ประสานงานชุมชน อาจมีความแตกต่างในการใช้กลยุทธ์วิธีการ การเข้าสู่ชุมชนหรือการแก้ปัญหา การสร้างศรัทธา ความเชื่อมั่นและการไว้วางใจต่อองค์กร การพิจารณาเพื่อประเมินผลใด ๆ ควรพิจารณาในลักษณะของความเป็นไปได้ตามสถานการณ์ บนพื้นที่ดำเนินการนั้นๆ มากกว่าการกำหนดเวลา แล้วนำประเมินผลเปรียบเทียบเป็นผลสัมฤทธิ์ทางผลผลิตเพียงอย่างเดียว

2. ควรจะให้องค์กรเครือข่ายชุมชนในพื้นที่โครงการใส่ใจในเรื่องการศึกษา เพราะว่าในพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้ศึกษานั้นมีระดับค่าเฉลี่ยของผู้ปกครองครัว ที่ไม่รู้หนังสือจำนวนมาก แม้ว่าในด้านความรู้สึกของเจ้าหน้าที่โครงการ ให้ข้อคิดเห็นว่าเป็นปัญหาต่อการมีส่วนร่วม ค่อนข้างน้อย แต่จากค่าเฉลี่ยด้านระยะเวลาที่ใช้เตรียมความพร้อม ความเข้าใจต่อการรับทราบนโยบาย แผนงาน วัตถุประสงค์ ต้องใช้เวลามาก หากชุมชนมีระดับการศึกษาสูงกว่าที่เป็นอยู่ ย่อมมีผลต่อระยะเวลา ซึ่งหมายความว่าจะทำให้เกิดผลทางที่ดี ในการดำเนินโครงการเพื่อสู่การบรรลุเป้าหมายเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อการใช้เวลาเตรียมความพร้อมได้

3. ควรจะส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมรายได้ และพัฒนาผลิตผลการเกษตรในรูปกองทุนอย่างต่อเนื่องควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และการสนับสนุนแก้ไขด้านการตลาดแก่ประชาชนที่ทำกิจกรรมนั้น ๆ ให้มากกว่าเดิม ย่อมเป็นผลดีต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งนี้ภาระกิจดังกล่าว องค์กรเครือข่ายของชุมชน ต้องมีส่วนร่วมอย่างเต็มตัว

4. การปฏิบัติงานของโครงการควรจะประสานกับหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ และองค์กรเอกชนเท่าที่เป็นไปได้ในพื้นที่โครงการ ให้มีระดับความถี่มากกว่าที่ผ่านมา ซึ่งจากปัญหาที่จำเป็นต้องตรงเข้าสู่พื้นที่โครงการเพื่อทำกิจกรรมนั้น อาจเป็นเพราะระยะเวลาเป็นเงื่อนไขที่คอยควบคุมการดำเนินงานอยู่นั่นเอง อีกประการหนึ่งปัญหาการดำเนินการจากหน่วยงานราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ก็มีขั้นตอนและระเบียบที่เป็นกลไกในด้านการดำเนินการตั้งการต่าง ๆ อยู่มากแต่หากการดำเนินการโครงการในระยะต่อไป และแต่ละฝ่ายมีการร่วมทำความเข้าใจในข้อจำกัดของแต่ละฝ่าย ทั้งฝ่ายโครงการ ประชาชนและหน่วยงานราชการองค์กรอื่น ๆ ก็ย่อมจะส่งผลดีและเกิดการพัฒนามาอย่างมีส่วนร่วมของทุก ๆ ฝ่ายอย่างมีประสิทธิภาพขึ้น อีกทั้งประชาชนจะมองภาพที่เคยมีความรู้สึกในทางลบแต่เดิมให้เปลี่ยนไปในทางที่ดีได้ในที่สุด

5. ควรจะพัฒนาระบบการประชาสัมพันธ์ให้รวดเร็วและทันเหตุการณ์ เพราะการที่มีปัจจัยเงื่อนไขด้านเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องนอกจากจะใช้การศึกษามาสร้างเสริมในส่วนนี้ การสื่อสารประชาสัมพันธ์ ข่าวสารใด ๆ สู่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย รวมไปถึงหน่วยงานราชการและองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ กลุ่มชาวบ้านที่ไปทำงานนอกท้องถิ่น ควรได้รับทราบการเคลื่อนไหวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองอย่างตลอดเวลาและต่อเนื่อง ซึ่งใน

ปัจจุบันนี้ ความรวดเร็วและฉับไว ย่อมเป็นสิ่งที่ จะช่วยให้การดำเนินการและแก้ปัญหาใด ๆ ของโครงการย่อมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

6. ควรจะเพิ่มความถี่และความเข้มในการประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล ให้มากยิ่งขึ้น ย่อมจะเกิดผลดีต่อการดำเนินงานกิจกรรม และเป็นส่วนสำคัญต่อการสืบสานเจตนา ให้ความยั่งยืนต่อการพัฒนาหลังจากโครงการนี้ได้เสร็จสิ้นไปแล้วอีกด้วย เพราะปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทมากขึ้นเรื่อยๆ และมีพลังที่สามารถดูแลกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนในความรับผิดชอบได้มากแล้ว และในขณะเดียวกันก็ยังเป็นการช่วยเสริมสร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นอีกด้วย ซึ่งจะส่งผลดีต่อการเกิดความยั่งยืนในการพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรมนุษย์ อีกประการหนึ่ง

ข้อเสนอเพื่อการวิจัย

1. ควรมีการประเมินโครงการ กับหน่วยจัดการต้นน้ำหน่วยอื่น ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของโครงการจัดการลุ่มน้ำน่านตอนบนอีก เพื่อจะได้มีข้อมูลในด้านต่าง ๆ ที่จะได้เป็นส่วน ในการนำมาพิจารณาปรับปรุงพัฒนาและศึกษาการประสานงาน ให้มองเห็นความเหมาะสม ของยุทธวิธีต่าง ๆ ที่แต่ละหน่วยจัดการต้นน้ำ ที่นำไปใช้ดำเนินงานกับชุมชน

2. ควรมีการศึกษาเงื่อนไขที่เป็นปัจจัยที่เป็นปัญหา และที่เป็นผลดีต่อโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม เนื่องจากแต่ละพื้นที่ดำเนินโครงการ ย่อมมีอุปสรรคปัญหาในการทำงานที่แตกต่างกันไป

3. การศึกษาวิจัยความก้าวหน้าของการพัฒนาแบบชุมชนมีส่วนร่วม และปัจจัยเงื่อนไขการดำเนินงานของระบบ เครือข่ายของชุมชนหรือองค์กรเครือข่ายชาวบ้านในพื้นที่โครงการฯ เนื่องจากเป็นกลไกที่สำคัญในแนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน